

DanBib – ”fysisk” og ”virtuel” fælleskatalog

Af Anders-Henrik Petersen

Dette er en kort, bearbejdet udgave af et paper med titlen ”Danish union catalogue DanBib and library.dk – ”physical” and ”virtual” union catalogue”, som blev præsenteret på den 9. IFLA Interlending and Document Supply-konference i Tallinn 20.-23. september 2005. Abstract, det fuldstændige paper (med alle henvisninger) og Powerpoint-præsentation ligger på konferencens hjemmeside: www.nlib.ee/26869

Anders-Henrik Petersen
databasekonsulent
Dansk BiblioteksCenter
ahp@dbc.dk

Kan I huske ”Slaget om fælleskatalogen” for et par år siden? Den store diskussion, om vi skulle droppe DanBib og bibliotek.dk som en ”fysisk fælleskatalog” (DanBib/bibliotek.dk baserne med kopier af de deltagende bibliotekers poster), og i stedet basere søgning, genbrug og udveksling af fjernlånsbestillinger på en såkaldt ”virtuel” model: hvor fælleskatalogen så at sige dannes ved samtidige søgninger i flere eller alle bibliotekers databaser.

Jeg vil ikke hér opholde mig ved selve diskussionen (der til tider var det, som englænderne kalder ”heated” – på dansk: ”åbenhjertig”), men derimod konklusionen:

- der var ”indtil videre” intet praktisk brugbart alternativ til en fysisk fælleskatalog
- fælleskatalogen skulle stadig stille en central låneformidlingsservice til rådighed
- men skulle i fremtiden også understøtte en decentral udvikling af automatiske ILL-funktioner baseret på Z39.50

Med andre ord: en fysisk fælleskatalog, med ”virtuelle” elementer, når man kunne opnå fordele derved.

Denne artikel vil berøre hvordan vi har forsøgt at efterleve denne konklusion for så vidt angår DanBib’s ILL-funktioner.

ILL i DanBib før Z39.50-ILL

Næsten fra start i 1994 indeholdt DanBib en bestillingsfunktion, baseret på udsendelse af e-mail. Og disse e-mails har siden 1994 også kunnet udveksles med lokalsystemerne i maskinlæsbart format. Dette format var ikke baseret på den internationale ILL-standard ”ISO-ILL” (ISO 10160/10161) – af gode grunde, da den først fremkom senere. Men på den ældre standard ISO8459-1. De fleste danske biblioteker og bibliotekssystemer (318 biblioteker) uploader automatisk kopier af

afsendte bestillinger (”DanBib-kvitteringer”) i lokale ILL-systemer.

Med hensyn til indkommende bestillinger er der 157 biblioteker, der behandler disse bestillinger automatisk ved hjælp af iso8459-1-formaterede e-mails. 58 biblioteker håndterer indkommende ILL-bestillinger i BOB-basens web-grænseflade, 172 modtager ”almindelige” e-mails, og 53 biblioteker modtager bestillinger fra DanBib via Z39.50

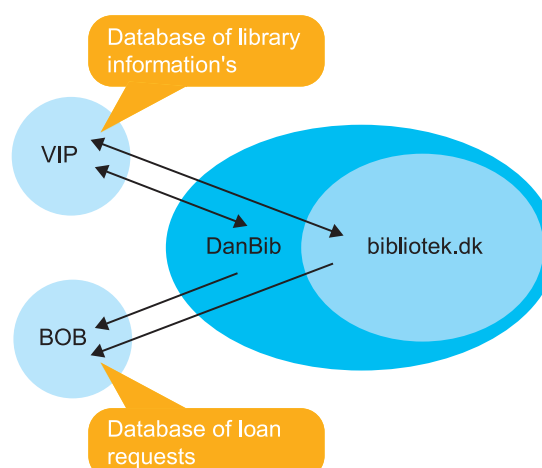
Anvendelsen af ISO8459-1-formaterede, maskinlæsbare e-mail har medført en vis automatisering – kvitteringer og bestillinger uploades automatisk, og flere systemer kan sende svar på bestilling automatisk. Men disse svar kan ikke behandles automatisk af det modtagende system, ligesom de efterfølgende ILL-transaktioner (rykker/status-forespørgsel, annullering, fornyelse, hjemkaldelse osv.) heller ikke er automatiserede.

Z39.50-ILL i Danmark –danZIG profilen

Da man i 2002 – efterhånden som ”slaget om fælleskatalogen” ebbede ud – pegede på implementering af Z39.50-ILL, var man ikke på helt bar bund. Under forsæde af Biblioteksstyrelsen havde ’danZIG-gruppen’ (Danske Z39.50-implementører) siden 1997 arbejdet på at fastlægge og standardisere alle biblioteksanvendelser af Z39.50-protokollen. Den havde på det tidspunkt lagt sidste hånd på ”det svære” nemlig visning af beholdningsdata og udveksling af fjernlånsbestillinger. Arbejdet resulterede i ’danZIG’-profilen, som er en dansk profil for anvendelse af Z39.50 i danske biblioteker. Vedrørende ILL havde man, som det vigtigste, aftalt:

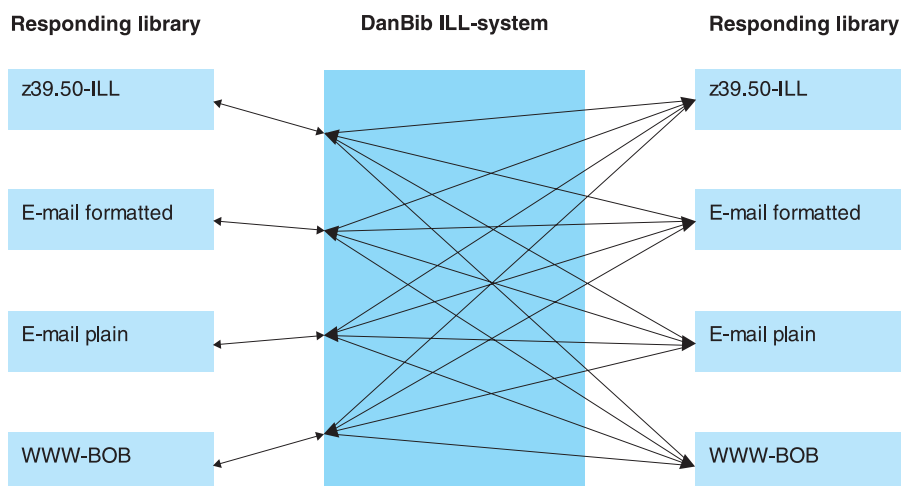
- beholdningsformatet er i overensstemmelse med det internationale ZIG holdings XML-schema

Important components

DanBib ILL-system

The DanBib ILL-system mediates ILL- transactions between 4 different types of local library systems

- ILL-transaktioner sendes via Z39.50 i XML-format
- danZIG-profilen specificerer et mindre antal ILL-services sammenlignet med "den store" ISO-ILL-standard – nemlig dem vi skønner, vi har brug for

DanZIG-profilen beskriver først og fremmest ILL mellem to bibliotekssystemer. Men der tages også hensyn til udveksling af ILL-beskeder mellem et lokalt bibliotekssystem og DanBib. Man går ud fra at DanBib understøtter ILL-REQUEST and ILL-ANSWER (dvs. bestilling og svar på bestilling), mens de efterfølgende ILL-transaktioner – såsom status-forespørgsel ("rykker"), annullering, fornyelse m.v. sker direkte mellem to Z39.50-biblioteker.

"Z-bestil" – sådan er det gået

DanBib-systemet åbnede for at sende og modtage danZIG-ILL ("Z-bestil") i juni 2004. Anden version blev sat i drift sommeren 2005, og omkring nytår regner vi med at sætte en tredje (og "endelig") version i drift, og dermed åbne op for andre implementører/systemer.

Næsten 60 biblioteksvæsner har implementeret systemet i dag, heriblandt de fleste af de store långivere blandt folkebibliotekerne, samt (indtil videre) et enkelt af universitetsbibliotekerne, nemlig Danmarks Pædagogiske Bibliotek.

For disse biblioteker er situationen:

- alle indgående ILL-bestillinger (afsendt fra Netpunkt, BOB-basen eller fra en Z39.50-klient gennem Zpunkt-DanBib eller direkte fra en anden Z39.50-klient) modtages og behandles automatisk: opslag i den lokale katalog, udskrivning af "på-hylden"-liste eller reservering, afsendelse af ILL-svar til det lånsøgende bibliotek

- hvis ILL-svaret kommer fra et andet Z39.50-bibliotek – eller hvis bestillende bibliotek sender et svar fra BOB-basens grænseflade – modtages svaret også automatisk via Z39.50, og det opdaterer automatisk det lokale ILL-system
- alle efterfølgende ILL-transaktioner (rykker, annullering, fornyelse m.v.) kan også udføres automatisk, hvis den anden part også er et Z39.50-bibliotek. I så fald sker det ved direkte Z39.50-kommunikation mellem de to parter

Z39.50-ILL-bibliotekerne opnår derfor alle de fordele, som automatiserede ILL-systemer giver:

- hurtigere "turnaround time"
- mindre papir – mindre museklikkeri
- færre fejl end ved manuel bestillingshåndtering
- lavere mandetidsforbrug til ILL

Dette har også betydning for fælleskatalogens brugere: DanBib kan nu hente og præsentere aktuelle, opdaterede beholdnings- og cirkulationsoplysninger via Z39.50-opslag i de lokale kataloger. Pt. sker det ved bestilling, men en oplagt videreudvikling af Netpunkt vil være at give brugeren mulighed for at hente disse oplysninger allerede ved visning af lokaliseringer. Således at man i én visning ikke bare har overblik over lokaliseringer, men også kan se hvor materialet er hjemme eller først kan leveres fra.

Er der da slet ikke problemer?

Jo – der har været og er stadig problemer. Det sværeste, både for Z-bestil-bibliotekerne selv og deres "kunder", har nok været dette at gå fra manuel til automatisk håndtering. Tidligere "læste" en person alle bestillinger, inkl. evt. be-

mærkninger og noter i bestillingen. Den manuelle behandling gjorde, at man kunne acceptere at en bestilling var på en post, hvor man måske ikke havde denne udgave (men en anden). En sådan bestilling vil det automatiske system ikke umiddelbart acceptere, det vil prompte sende et svar: "haves ikke". Ofte til fortrydelse for bestillende bibliotek. Der har også vist sig problemer på biblioteker med uregistrerede tidsskriftnumre, med opdatering af lånerregistre m.m. Men ikke større problemer end at de har kunnet løses, eller vil blive det.

Det danske bibliotekssystem-landskab er meget varieret – for ikke at sige komplekst! En lang række systemer med forskellige teknologiske platforme og måder at kommunikere indbyrdes på eksisterer side om side. DanBib's ILL-system har indtil nu med held kunnet fungere som "ILL-systembro" mellem disse indbyrdes meget forskellige systemer, således at lånesamarbejdet har kunnet fungere og udvikle sig teknologisk. Og det vil det også kunne i fremtiden, uanset hvilke nye teknologier og protokoller, der måtte dukke op. Her fungerer danZIG-profilens beslutning om at udveksle beholdningsoplysninger og ILL-transaktioner i XML-format som en "fremtidssikring":

- når først et indhold er beskrevet og kan sendes i XML, er transportformen underordnet (e-mail, z39.50, SOAP/XML web services)
- ISO-ILL-standard er under revision – den vil uvægerligt bevæge sig i retning af XML

Det vil være nødvendigt med en "ILL-systembro", så længe der ikke er tradition og politisk vilje til at danske biblioteker vælger ét og samme system. Så ved at understøtte en central og en decentral udvikling af ILL-services – og ved at understøtte danZIG, har vi indtil videre forsøgt at leve op til konklusionerne i den seneste fejde om fælleskatalogen.

I en senere artikel i DF-revy vil vi beskrive de eksisterende og kommende services i DanBib og bibliotek.dk, der bygger videre på Z-bestil og andre "virtuelle" elementer/teknikker, bl.a.:

- automatisk fjernlån af bibliotek.dk bestillinger
- automatisk verifikation af låner i bibliotek.dk
- automatisk ajourføring af lånerregister med biblioteksoplysninger